

הלכות ראש השנה ה'תשפ"ו

ערב ראש השנה (יום שני - כ"ט אלול)

מנהגי היום

- **וידוי ונפילת אפים** – בסליחות אומרים אפילו אחרי עלות שחר אך דווקא קודם הנץ החמה, אמנם בתפלת שחרית אין אומרים.
- **תענית** – נוהגים להתענות בערב ראש השנה (ש"ע או"ח תקפ"א, ב'). כדי לקבל פני המלך יתברך שמו (חת"ס), וכדי שיכנס האדם לעשרת ימי תשובה בהכנעה ושברון לב, כי התענית עושה הכנעה בלב האדם (בן איש חי נצבים בהקדמה). **אמנם נחלשו הדורות ורבים אינם מתענים, ויש מתענים עד חצות.** (צריך לקבל על עצמו את תענית במנחה שלפני ערב ראש השנה. השנה במנחה של יום ראשון. אם קיבל רק בלב נחשב קבלה).
- **הליכה לבית קברות** – יש נוהגים ללכת לבית הקברות להרבות שם בתחינות (רמ"א ס"ו תקפ"א), כיון שבית הקברות הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפילה מתקבלת שם ביותר. ואל ישים מגמתו נגד המתים, אלא יבקש מה' שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר, ויתן צדקה קודם התחינות (משנ"ב).

התרת נדרים

- נוהגים לעשות התרת נדרים, ומתירים אפילו בלילה (ש"ע י"ד ס' רכ"ח, ג'). ואין יכול לעשות התרת נדרים בשביל אחר ואפילו אם עשאו שליח (ש"ע שם, ט"ז), רק לאשתו יכול להתיר אם מינתה אותו שליח (ש"ע י"ד ס' רל"ד, ב').
- התרת נדרים שעושים בערב ראש השנה – אינה מועילה לנדרים שהאדם זוכר, ויעשה שאלת רב על נדרים אלו.
- המתירים יהיו שלשה אנשים, וטוב לעשות ההתרה לפני עשרה אנשים, ומתירים לכל הציבור יחדיו.

הכנות לחג

- **מתנות לחג** – גם ראש השנה בכלל חג לקיום מצוות "ושמחת בחגך" (משנ"ב ס' תקצ"ז, סק"א), וצריך לקנות בגדים ומתנות לילדים ולאשה כמו בכל יום טוב.

יום א' של ראש השנה (יום שלישי - א' תשרי)

- **מכבסים ומסתפרים** בערב ראש השנה (ש"ע תקפ"א). "להראות שאנו בטוחים בחסדו יתברך שיוציא לצדק משפטינו" (משנ"ב).
- **טבילה במקווה** – יש נוהגים לטבול במקווה טהרה, וזמן הטבילה משעה שישית ביום (שעה קודם חצות היום – בערך משעה 11:30), ועל כל פנים לא יקדים קודם שעה חמישית.
- **תפילת מנחה** – יזהר בתפילת מנחה שהיא תפילה אחרונה של השנה (בן איש חי נצבים אות ב), ואין אומרים בה תחנון.
- **"תכלה שנה וקללותיה"** – מה שנהגו לומר כן בסוף השנה, העיר הגרש"ז אויירבך זצ"ל שיש להזהר בזה שלא להיות ח"ו כפויי טובתו של מקום, ולכן יש גם להודות באותה מידה על החסדים והטובות שהיו במשך השנה ולייחל שימשיכו גם הלאה.
- **נר נשמה** – יש להדליק נר נשמה לפני כניסת החג שיהיה דולק עד תחילת היום השני (לפחות 24 שעות, מומלץ 48 שעות), כדי שיהיה אפשר להעביר ממנו אש להדלקת נרות ביום השני של ראש השנה, כיון שביום טוב אסור להדליק אש חדשה. כמו כן אסור לכבות את הגפרור, אלא יש להניחו עד שיכבה מאליו.

הדלקת נרות

- **הכנת הנרות** – יכין את הנרות גם ליום השני, שביום טוב עצמו אסור להדביק את הנר או להבהב את הפתילה (ש"ע או"ח תקיד, ח), וכן ב"פתיל צף" נכון שיכניס הפתילה בתוך מצוף השעם.
- **ברכה** – ביום הראשון והשני מברכים "להדליק נר של יום טוב". ויש נשים שנהגו לברך גם ברכת שהחיינו, וכל אשה תעשה כמנהג משפחתה (לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל אין לברך שהחיינו).
- **ברכה קודם הדלקה** – בהדלקת נרות יום טוב נהגו הרבה לברך תחילה ואחר כך להדליק, והנהגת כך תזהר להדליק הגפרור קודם הברכה, שהרי אסור להדליק אש חדשה אחר שבירכה וקיבלה יום טוב, רק מותר להעביר אש מאש שהייתה דלוקה כבר קודם החג (ש"ע ס' תק"ב, א'). וכן תזהר שלא לכבות הגפרור אחר ההדלקה (ש"ע ס' תקי"ד, א').

- **דברים שאין דרכם לבוא בסעודה** (כגון תמרים) צריכים ברכה שאין ברכת הלחם פוטרם, אבל דברים שדרכם לבוא בסעודה (ירקות) אין צריכים ברכה שברכת הלחם פוטרם. יפתח עם ברכה על התמר תחילה ויכוון לפטור בו את שאר פירות העץ.
- **מי שקשה לו לאכול מהסימנים** – יאמר את ה'יהי רצון' גם בלא אכילה וגם אם אין לו את הסימן על השולחן (כף החיים תקפ"ג, ו).
- **נחת ושמחה** – "הנה כל אלו העניינים עושים הכל לסימן טוב, ולכן פשיטא שיוזהר מאוד שלא יכעס בימים אלו, מלבד גודל האיסור, כדי שיהיה לסימן טוב, רק יהיה לבו שמח ובטוח בה' עם התשובה ומעשים טובים." (משנ"ב תקפ"ג סק"ה, בא"ח, כה"ח).

- **ברכת שהחיינו** – בקידוש מברכים שהחיינו בשמחה וטוב לבב. 'שהחיינו וקיימנו' – לסיים שנה נוספת, 'זהגיענו' – לשנה חדשה.
- **שמחה בחג** – "אוכלים ושותים ושמחים ... אמנם לא יאכלו כל שבעם למען לא יקלו ראש ותהיה יראת ה' על פניהם" (ש"ע).
- **סימנים** – חכמינו ז"ל תקנו לאכול מיני מאכל לסימן טוב (גמ' כריתות דף ו'). ש"ע ס' תקפ"ג, א'). "הפרי הוא סימן שיוכור האדם ויתעורר בתשובה ויתפלל על הדבר הזה" (של"ה).
- נהגו לאכול הסימנים אחר ברכת המוציא ואכילת כזית לחם, כדי שלא יכנס בספק על ברכה אחרונה שלהם (חזון עובדיה).

יום ב' של ראש השנה (יום רביעי - ב' תשרי)

"אחר החורבן הוא בהכרח לעשות ב' ימים של ראש השנה. ביום הראשון עולה בחינת הפנימיות והנשמות, וביום השני עולה אף בחינת החיצוניות. וזהו טעם שאמרו בזהר פרשת פנחס שיום ראשון הוא 'דינא קשיא', ויום שני הוא 'דינא רפיא', והטעם הוא כי ביום הראשון עדיין לא נתבסמו העולמות עד יום השני" (כף החיים ס' תר"א סק"ה)

דיני הכנה מיום א' ליום ב'

- **איסור הכנה** – צריך לזהר שלא יכין שום דבר מיום הראשון של ראש השנה ליום השני (שו"ע תקג, א), ואף בבין השמשות של יום הראשון לא יכין ליום השני, עד שיהיה לילה גמור (19:12) (בה"ל שם). איסור זה הוא בין במלאכות גמורות, כמו אפיה ובישול, ובין בדבר שאינו אלא טורח בלבד, כגון הדחת קערות ועריכת השולחן או הכנת הנרות להדלקה בליל שני.
- **הוצאת אוכל מהמקפא** – יש מתירים (ע"ז), וי"א שלכתחילה יוציא בעוד היום גדול שאינו ניכר שעושה ללילה (גרש"א).

הדלקת נרות

- **הכנת הנרות** – בצאת היום הראשון אחר שיהיה לילה גמור (19:12) מותר להוציא את חתיכת הפח הנשאר מהנרונים לצורך הדלקת נרות של היום השני ואין לחוש לאיסור מוקצה (רעק"א).

קידוש וסעודה

- **ברכת שהחיינו** – גם בליל יום טוב שני של ראש השנה אומרים בקידוש ברכת שהחיינו, וטוב להניח על השולחן פרי חדש, או ללבוש בגד חדש, כדי שברכת שהחיינו תחול גם עליהם (שו"ע).
- **סימנים** – עושים סדר הסימנים בלילה השני כמו בלילה הראשון (אליה רבה תקפג, ב. בא"ח נצבים אות ד. חזון עובדיה עמ' צ"ג).

תקיעות שופר

"כל עיקר השופר תלוי בתשובה ... התעוררות תשובה מעט היום הוא כנגד טורח גדול בזמן אחר ... שאם הרהר בתשובה ביום ראש השנה בציבור יקרע רוע גזר דינו ויכתב בספר החיים, יען שערי תשובה פתוחים" (הרב שלום שרעבי (הרש"ש) בדרשתו לפני התקיעות)

- **מצוות עשה** – מצוות עשה מהתורה לשמוע שופר בראש השנה. ביום הראשון המצוה מהתורה, ביום השני המצוה מדברי חכמים.
- **כוונה לצאת ידי חובה** – התוקע מכוון להוציא ידי חובה את כל השומעים, והשומעים מתכוונים לצאת ידי חובה.
- **אכילה קודם התקיעות** – לכתחילה אין לקדש ולאכול קודם תקיעת שופר (שו"ע ס' תרנ"ב, משנ"ב ס' תקצ"ב ט"ו). אך לקדש ולטעום פחות מכביצה מזונו, מותר במקום הצורך, לכן נהגו רבים להקל בזה כדי שיוכלו לכוון בתפילה כראוי. מנהג חסידות שלא לטעום כלום קודם התקיעות "ולא לפנות על ימין ועל שמאל עד שיקיים המצוה משום חיבוב מצווה" (כה"ח שם).
- **סך הקולות** – תוקעים במהלך התפילה סך הכל 101 קולות. ב"תקיעות דמיושב" שתוקעים קודם תפילת מוסף – תוקעים 30 קולות, וב"תקיעות דמעומד" שבתפילת מוסף – תוקעים סך הכל 70 תקיעות, ובסוף התפילה תוקעים תרועה גדולה.
- **עמידה** – למנהג האשכנזים יש לעמוד גם ב"תקיעות דמיושב". ולמנהג הספרדים עומדים רק בשעת הברכות ויושבים ב"תקיעות דמיושב". בתקיעות שעל סדר תפילת מוסף אין להיסמך על עמוד וכדומה באופן שיפול אם ינטל העמוד.
- **אמירת מזמור מ"ז לפני התקיעות** – י"א המזמור שבע פעמים (רש"ש), וי"א רק פעם אחת שלא להטריח הציבור (חזון עובדיה).
- **הפסק בדיבור** – אין להפסיק בדברים שאינם מעניין התפילה מרגע ששמעו הברכות עד סיום התקיעות דמעומד (שו"ע תקצ"ב, ג'). אם דיבר – אין צריך לחזור ולברך (רמ"א שם). מכל מקום מותר להפסיק בשביל ברכת אשר יצר (מנח"י, צ"א, חזון ע"ע).
- **וידוי בין התקיעות** – יש נוהגים בתקיעות שלפני מוסף להפסיק באמירת וידוי בלחש, בין סדר תשר"ת לתש"ת, ובין סדר תש"ת לתר"ת, (בא"ח ע"פ האר"י ורש"ש). וי"א לבטל מנהג זה והרועה להתוודות יתוודה בהרהור הלב בלבד (חזון עובדיה).
- **ברכת שהחיינו** – למנהג הספרדים מברכים שהחיינו רק ביום הראשון, למנהג האשכנזים מברכים שהחיינו גם ביום השני.
- **תקיעות לנשים** – נשים פטורות משמיעת קול שופר כיון שזו מצוות עשה שהזמן גרמא, אך רוב הנשים קבעו מצוה זו עליהם ובאות לבית הכנסת לשמוע קול שופר. למנהג הספרדים – אשה לא מברכת על תקיעת שופר. למנהג האשכנזים – אשה אחת תברך ותוציא את כולן ולא יברך להן איש אם כבר יצא ידי חובה (רמ"א תקפ"ט, ו'). אשה שמגיעה להתפלל במוסף ולא שמעה את הברכות, תברך לעצמה קודם התקיעות.
- **תקיעות נוספות** – אין לתקוע ללא סיבה תקיעות נוספות לאחר שסיימו לתקוע 101 קולות, אך מותר לתת לקטנים לתקוע וגם לתקוע עבור קטנים אם לא שמעו (רמ"א תקצו, א).

"זמן תקיעת השופר הוא עת חפץ להשריש בליבנו הסכם חזק על קיום התורה והמצוה לכל השנה" (מאורות הראיה)

ענייני תפילה כלליים

"כשאומר: 'היום הרת עולם אם כבנים אם כעבדים', כתב רבינו הרש"ש: כל עצמותיו יאחזמו רעד, לבי יפקוד ה', אם אב אני? איה כבודי? ואם אדונים אני? איה מוראי? לכן יאמרו זה במתן ושברון לב" (בן איש חי נצבים אות כב)

- **בניה בתפילה** – רבי חיים ויטאל העיד שהאר"י ז"ל היה בוכה בתפילות ראש השנה (שעה"כ דף צ'). אמנם הגר"א (מעשה רב ס' ר"ז) כתב שאין לבכות בראש השנה. הגרע"י זצ"ל (יחו"ד ח"ב ס' ס"ו) מכריע שאין מחלוקת, אם מביא את עצמו לבכות אסור, אך אם מתעורר מעצמו לבכות אין בזה מניעה כלל.
- **"המלך הקדוש"** – מליל ראשון של ראש השנה ועד יום כיפור חותמים בברכה השלישית שבתפילת י"ח – "המלך הקדוש". אם שכח או מסופק לגבי סיום המלך הקדוש – חוזר לראש, אולם בראש השנה ויום כיפור אם זוכר שהתחיל "וכן תן פחדך" וכו', ומסופק רק לגבי סיום הברכה – אינו צריך לחזור לראש.
- **טעה בחתימה** – מי שטעה בתפילה או בקידוש וחתם "מקדש ישראל והזמנים", במקום "יום הזכרון", לא יצא. אם נזכר בתוך התפילה חוזר ל"מלך על כל העולם" וכו', ואם נזכר אחר שסיים התפילה, חוזר לראש (חזון עובדיה עמ"פ"א).
- **עמידה בפתיחת הארון במהלך התפילה** – המנהג לעמוד, אבל מעיקר הדין אין חיוב לעמוד כיון שספר התורה מונח במקומו, לכן זקן או מי שנחלש יכול לשבת (שעה"צ קמו, יח).
- **י"ג מידות בהוצאת ספר תורה** – יש שנוהגים לומר י"ג מידות בטעמי המקרא ג' פעמים (כה"ח קלד, יא), ויש מפקפקים על זה שאין לומר י"ג מידות ביו"ט (מהר"א מני). למעשה אצל בני אשכנז פשט המנהג לומר, אולם אצל בני ספרד רבים אין אומרים (הרב יעקב הלל), ושב ואל תעשה עדיף (חזון עובדיה).
- **לעבור כנגד המתפללים** – אם המתפלל שמאחריו לא סיים תפילתו, לא יפסע לתוך ד' אמותיו, ואפילו שמפסיק ביניהם דבר קבוע גבוה עשרה טפחים אין להקל בזה (משנ"ב קב, סק"ב. ילקוט יוסף סוף ס' קב). אם המתפלל אינו ממש מאחריו אלא מרוחק לצדדים אפשר להקל ולפסוע (משנ"ב שם, סק"ט). אם המתפלל עומד במקום המיועד למעבר יש המתירים לעבור כנגדו (אש"י ישראל כט, יד). מי שצריך להתפנות או שצריך לעבור ליטול ידיים לברכת כהנים מותר לעבור לפני המתפללים (וטוב שיאמר פסוקים בעוברו) (פסקי תשובות שם).
- **שתיית מים במהלך התפילה** – מי שממש צריך לשתות מים במהלך התפילה יכול לשתות אחרי תפילת עמידה של שחרית. כדאי לברך על השתיה "שהכל" קודם התקיעות.
- **אשה שטרודה בשמירה על הילדים או מי שאנוס ואינו יכול להתפלל בציבור** – כתב על כגון זה ה"שם משמואל' (מכתב בסוף הספר): "שעיקר היהדות להיות האדם בטל לדעת התורה וחכמיה, וזה שווה יותר מהכל, ועל כן אין לך להצטער ... וכן בעניין התפילה, ידוע שהשליח ציבור מוציא אותם שאנוסים, ואפילו עם שבשדות, וחשוב כמו שמתפללים בעצמם". וב'שפת אמת' (לראש השנה שנת תרמ"ז) כתב: כי ההלל שישאל חפצים לומר בראש השנה – אך מנועים מלאמרו – גדול הוא מההלל הנאמר בפועל, כגדולת המחשבה והרצון על הדיבור.

מנהגי יום ראש השנה

- **שינה** – נוהגים שלא לישן ביום ראש השנה (רמ"א תקפג, ב), "שאינן ראוי לישן ביום זה שהוא יום הדין וכל העולם עוברים לפני מלך העולם כבני מרון" (חיד"א), מי שיכול יקום תיכף בעלות השחר (בא"ח, כה"ח, חזו"ע) ועיקר הקפידא שלא לישן במהלך הבוקר עד חצות היום (אר"י ז"ל). מי שצריך את השינה כדי שיוכל לכוון בתפילות כראוי יישן כדרכו (הליכות שלמה).
- **תשליך** – ביום ראשון של ראש השנה, אחר תפילת מנחה קודם שקיעת החמה, הולכים אל מקור מים, ואומרים תפילת תשליך (רמ"א תקפג, ב). גם הנשים אם רוצות יכולות לומר תשליך ומקבלות שכר על כך (הגר"מ אליהו זצ"ל).
- **מנהג קריאת תהילים** – אחר הסעודה ילמד משניות מסכת ראש השנה, ויש נוהגים לגמור כל ספר התהילים (משנ"ב תקפ"ג, ג).
- **ק"ט**, ויש שקוראים את כל ספר התהילים שתי פעמים, ק"נ מזמורים כפול שנים = מנין כפ"ר (מועד לכל חי יב, כה).
- **רחיצה** – במים קרים: מותרת רחיצה של כל הגוף בין בשבת בין ביום טוב. במים פושרים: **בשבת** (דווקא מדוד שמש אבל לא מדוד חשמלי) – מותרת רחיצה רק של פניו ידיו ורגליו. **ביום טוב** (בין מדוד שמש בין מדוד חשמלי שמופעל באמצעות שעון שבת) – **למנהג הספרדים** מותרת רחיצה של כל הגוף אפילו במים חמים (דווקא בבית אבל לא במקלחת שבמקווה), **למנהג האשכנזים** רק במים פושרים מותרת רחיצה של כל הגוף, אבל במים חמים מותרת רק רחיצה של פניו ידיו ורגליו. בכל מקרה מותר להשתמש בסבון נוזלי, ויזהר מאוד בניגוב שלא יסחט את השערות. להסתרק בכלי – אסור, ביד – מותר.

"אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרין? ומי מטהר אתכם? אביכם שבשמים שנאמר (יחזקאל לו, כה) 'וְיִרְקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם'. ואומר (ירמיה יז, יג) 'מִקְנֶה יִשְׂרָאֵל ה', מִה מִקְנֶה מְטַהֵר אֶת הַמַּמָּאִים אֶף הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְטַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל' (משנה סוף מסכת יומא)

לשנה טובה בריאות וחיים ארוכים תכתבו ותחתמו אתם וכל בני ביתכם!